

Polityka publiczna – krótkie wprowadzenie¹

(wersja 1.5, 04.05.2016)

Tytułowe pojęcie to tłumaczenie angielskiego terminu *public policy*. Oddanie pierwszego słowa po polsku nie stwarza obecnie większych problemów, choć przymiotnik „publiczny” od względnie niedawna wypiera określenie „państwowy”. Można prześledzić tę zmianę w dyskursie akademickim o administracji. W PRL była ona określana tylko jako państwowa, a dopiero w późnych latach 90. i dalszych w literaturze zaczyna dominować nazwa „administracja publiczna”. Powiązanie między tą ostatnią a polityką publiczną jest bardzo ścisłe. Wyjaśnienie tego powiązania znajdujemy zastanawiając się nad drugim elementem anglojęzycznego terminu.

Policy sprawia w tłumaczeniu więcej kłopotów, gdyż słowo „polityka” w języku polskim oznacza zarówno działalność władzy w państwie, jak i działalność partii politycznych czy polityków konkurujących o tę władzę. To pierwsze jest bliższe angielskiemu *policy*, gdy dla drugiego znaczenia stosuje się inne słowo – *politics*. W państwie zawsze ktoś sprawuje władzę (o ile nie mamy do czynienia z kryzysem w rodzaju wojny domowej), a ktoś inny jest w opozycji i dąży do jej przejęcia. Te dwa wymiary polityki wciąż współwystępują. W pewnych okresach może jednak dominować jeden lub drugi. W ustrojach demokratycznych konkurencja o władzę staje się pierwszoplanowa w czasie przedwyborczym. Po wyborach nowa ekipa rządząca skupia się na przejmowaniu i sprawowaniu władzy (samodzielnie lub w koalicji), a pozostałe partie stają się opozycją. Do kolejnych wyborów pozostaje kilka lat, więc konkurencja o władzę z okresu przedwyborczego zwykle schodzi na dalszy plan.

Dla pojęcia polityki publicznej charakterystyczne jest to, że skupia uwagę badaczy na sprawowaniu władzy, na rządzeniu. Administracja publiczna wspiera i pomaga rządzącym politykom w sprawowaniu władzy, stąd jej ścisły związek z polityką publiczną. Istotne jest więc to, co politycy robią ze zdobytą władzą (z pomocą administracji publicznej) i jaki to ma wpływ na instytucje w sensie reguł gry w państwie, na sytuację i poglądy obywateli i ich różnych grup, a nie to, co robią w celu jej zdobycia. Umożliwia to postawienie pytań o to, co wpływa na sprawowanie władzy z podkreśleniem, że wpływ – obok innych czynników – może mieć również polityka w sensie walki o władzę, np. w okresie przedwyborczym rząd skupia się na działaniach, które mają zwiększyć szanse partii rządzącej na zwycięstwo (tzw. budżet wyborczy).

Poniżej pojęcie polityki publicznej będzie przybliżone poprzez główne jej teorie z wyróżnieniem modelu stadialnego, jako podejścia podręcznikowego. Modele i teorie o charakterze bardziej naukowym zostaną przedstawione w drugiej kolejności, a obraz uzupełnią charakterystyczne pola i pytania badawcze. Dyskusja o różnicach między pojęciami administracji publicznej, zarządzania publicznego i polityki administracyjnej oraz polityki społecznej zajmie drugą część artykułu.

¹ Tekst powstał w ramach projektu Zakładu Teorii i Metodologii Polityki Społecznej oraz Zakładu Polityki Społecznej w Środowisku Lokalnym działających w Instytucie Polityki Społecznej UW.

Model stadialny polityki publicznej

Najbardziej charakterystycznym ujęciem porządkującym pojęcie polityki publicznej jest przedstawianie jej jako procesu, który składa się z kilku następujących po sobie odrębnych stadiów². W tym ujęciu sprawujący władzę politycy oraz podporządkowany im aparat pomocniczy administracji publicznej przechodzą przez kolejne stadia procesu decyzyjnego. Jedną z pierwszych propozycji tego typu zaproponował Harold Lasswell w latach 50. pod tytułem „proces decyzyjny” (na podstawie Ronit, Porter 2015, s. 56-57).

1. Zbieranie danych, ich selekcja i analiza w celu określenia problemów do rozwiązania.
2. Proponowanie alternatywnych rozwiązań dla zidentyfikowanych problemów oraz ich ocena na podstawie ich kosztów i korzyści.
3. Wybór rozwiązań i ich doprecyzowanie w języku prawnym aktów normatywnych i w zgodzie z obowiązującymi procedurami.
4. Wstępne określenie oczekiwań wobec administracji oraz obywateli, wynikających z przyjętych rozwiązań.
5. Wdrożenie i realizacja rozwiązań, czyli zastosowanie ich przez administrację i dostosowanie zachowań przez obywateli.
6. Ocena sukcesów i porażek wdrożenia i realizacji działań.
7. Zakończenie działań i rozpoczęcie nowego cyklu lub poprawianie aktów normatywnych w wyniku stwierdzonych problemów w realizacji.

W późniejszych latach proponowano mniej lub bardziej złożone warianty modelu stadialnego (najbardziej rozwinięty zob. Dror 1989). Mimo krytyki, że nie odpowiada on rzeczywistym procesom decyzyjnym, jest nadal stosowany dla opisu przebiegu procesu polityki publicznej – od identyfikowania problemów, ustalenia ich listy i ważności (*agenda-setting*), przez formułowanie polityki, podejmowanie decyzji i ich legitymizację, do implementacji i ewaluacji (Jann, Wegrich 2007, s. 43; Dye 2014, s. 16). Poszczególne stadia stawały się przedmiotem pogłębionych studiów (np. *agenda-setting* w Cobb, Elder 1972, implementacja w Wildavsky, Pressman 1973). Wiele podręczników wprowadzających do polityki publicznej zbudowanych jest też według tego schematu (w Polsce np. Zybala 2012), stąd też nazwa „podejście podręcznikowe” (Nakamura za: Sabatier 2007, s. 6).

Naukowe podejścia do polityki publicznej

Ujęcie polityki publicznej jako cyklicznego procesu z określonymi stadiami było krytykowane jako nienaukowe (niekiedy krytykę tą dosadnie nazywano dewastującą Sabatier 2007, s. 7). Część tej krytyki nie dotyczyła samego podziału na stadia, ale założenia o racjonalności aktorów, którzy w tym procesie uczestniczyli (Ronit, Porter 2015, s. 58). Pierwszym z krytyków był Charles Lindblom, który utrzymywał, że polityka publiczna to niewielkie i stopniowe zmiany zachodzące w procesie ciągłych dostosowań ucierania się realistycznych, a nie najlepszych z możliwych rozwiązań (*muddling through*). Oba modele próbował połączyć ze sobą Amitai Etzioni podkreślając rolę doświadczeń aktorów o ograniczonych zdolnościach poznawczych (*bounded rationality*), którzy w procesie uczestniczą (*mixed scanning*). Kolejni autorzy (Michael Cohen, James March) podkreślali, że polityka publiczna jest chaotyczna, a sekwencja bywa odwrotna niż to zakłada model stadialny, czasem to rozwiązania poszukują problemów (model „kosza na śmieci”).

² Stąd nazwy „model stadialny” lub „heurystyka stadialna”. Poza tym stosowano też określenia teoria, struktura (*framework*) lub perspektywa polityki publicznej jako cyklu (*policy cycle*) [Jann, Weigrich 2007].

Późniejszy rozwój perspektyw lub teorii staje się już bardzo złożony. Poszczególne modele i teorie w celach porządkujących umieszcza się w ramach szerszych kategorii. Są one wyróżniane w nawiązaniu do nurtów w filozofii i metodologii nauk społecznych (tabela 1) lub też w zależności od stanowiska w sprawie racjonalności aktorów czy głównego pojęcia lub podejścia badawczego (tabela 2).

Tabela 1. Ramy i perspektywy w analizie polityki publicznej

Ramy teoretyczno-metodologiczne	Przykłady konkretnych perspektyw
Klasyczne podejścia racjonalistyczne	Teorie racjonalnego wyboru Teoria racjonalnego podejmowania decyzji Teoria gier Modele stadialne
Podejścia interpretatywne	Teoria wielostrumieniowa Teoria konstruktywizmu społecznego Teoria koalicji rzeczniczych
Podejścia krytyczne	Teoria krytyczna Teorie sprawiedliwości dystrybucyjnej Teoria władzy i konfliktu

Źródło: F. E. Netting, M. K. O'Connor, *Analysing Social Policy: Multiple Perspectives for Critically Understanding and Evaluating Policy*, 2011, za: Szarfenberg 2013a.

Warto wspomnieć, że teorie polityki publicznej zostały wyróżnione w tabeli 1 w intencji rozwoju krytycznego rozumienia i oceniania polityki społecznej. W Polsce podjęto zbliżoną w intencjach próbę zestawiając różne koncepcje badań społecznych (pierwsza kolumna w tabeli 1) i koncepcji polityki społecznej w celu skonstruowania perspektyw teoretyczno-metodologicznych dla badania polityki społecznej (Szarfenberg 2013³).

Tabela 2. Rodzaje teorii procesu polityki publicznej

Kryterium wyróżnienia teorii	Teorie
Różne podejścia do roli racjonalności	Instytucjonalizm racjonalnego wyboru (E. i V. Ostrom) Wielostrumieniowość (J. Kingdon) Konstrukcjonizm społeczny i projektowanie polityki (A. L. Schneider, H. Ingram)
Sieci i obszary polityki	Podejście sieciowe Przerywana równowaga (<i>punctuated-equilibrium</i>) [F. R. Baumgartner, B. D. Jones] Koalicje rzecznicze (P. A. Sabatier)
Międzynarodowe porównania polityk	Modele innowacji i dyfuzji polityki publicznej Analizy porównawcze

Źródło: P. A. Sabatier, *Theories of the Policy Process*, 2 wyd. 2007, za: Szarfenberg 2013a.

O tym, że zmienia się ocena tego, co jest modelem lub teorią naukową procesu polityki publicznej, świadczy nie tylko dyskusja o statusie modeli stadialnych, ale również to, że podejście sieciowe i analizy porównawcze wyróżnione w tabeli 2 zostały później odrzucone (Sabatier, Weible 2014). Do zbioru

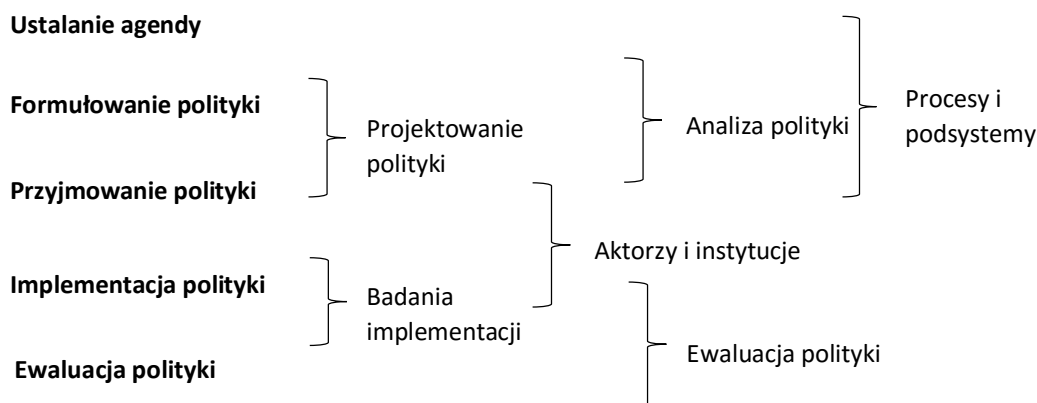
³ Cały numer 22 *Problemy Polityki Społecznej* został poświęcony temu tematowi.

dodano dwie nowe teorie: sprzężenia zwrotnego (*policy feedback theory*)⁴ oraz narracyjną (*narrative policy framework*, Jones, McBeth 2010).

W ostatnich dekadach pojawiają się postulaty, aby oprzeć naukowe podejście do polityki publicznej na teoriach i wynikach badań prowadzonych na gruncie psychologii ewolucyjnej i ekonomii behawioralnej (Smith, Larimer 2012). Próby w tym zakresie podjęto już w Wielkiej Brytanii (np. Oliver 2013), w USA (np. Shafir 2013) i w Polsce (Olejniczak, Śliwowski 2014).

Nieco szerzej zakrojoną próbą uporządkowania obszaru badań nad polityką publiczną jest koncepcja podstawowych pól i pytań badawczych (Smith, Larimer 2012). Te pierwsze zostały wyróżnione na tle heurystyki stadialnej (zob. schemat). Zaliczono do nich poza analizą i ewaluacją polityki także jej projektowanie, badania implementacji, aktorów i instytucje oraz procesy i podsystemy.

Schemat. Stadia i pola badawcze polityki publicznej

Źródło: K. B. Smith, C. W. Larimer, *Public Policy Theory Primer*, Boulder, CO : Westview Press, 2012.

Z kolei w przypadku pytań badawczych wyróżniono ich pięć. Wyraźnie odpowiadają one poszczególnym stadiom umieszczanym w heurystyce stadialnej.

1. Na jakie problemy rząd zwraca uwagę i dlaczego?
2. Jaka odpowiedź rządu na te problemy będzie najlepsza i dlaczego?
3. Jak wybierane są rozwiązania [problemów]?
4. Jak wybrane rozwiązania przekładane są na działania?
5. Jaki wpływ miała polityka (policy) na te problemy?

Nieco inaczej sformułowane pytania, ale również uporządkowane według logiki stadialnej, przedstawia następujące wyliczenie (Knill, Tosun 2012, s. 10).

- Definicja problemu i ustalanie agendy
 - Dlaczego postrzeganie i definicje problemów zmieniają się w czasie / różnią się między krajami?
 - Dlaczego niektóre problemy są pomijane, a inne umieszczane są na agendzie?
- Formułowanie i przyjmowanie polityki publicznej
 - W jaki sposób podejmowane są decyzje dotyczące polityki?
 - Jak można wyjaśnić produkty polityki?

⁴ Zapoczątkowane w latach 80. przez badaczy reprezentujących instytucjonalizm historyczny, np. Thedę Skocpol, i rozwinięte przez Paula Piersona (zob. Mettler, Sorelle 2014). Głównym przedmiotem zainteresowania była polityka społeczna w dłuższych okresach czasu.

- Implementacja
 - Dlaczego niektóre polityki ponoszą porażki?
 - Jakie czynniki odpowiadają za różnice w implementowaniu polityki?
- Ewaluacja
 - W jaki sposób należy mierzyć skutki polityki (jej rezultaty i wpływ)?
 - Jakie czynniki wyjaśniają zróżnicowanie skutków polityki?

Polityka publiczna a administracja publiczna, rządzenie publiczne oraz polityka administracyjna

W Polsce rozwijała się duża literatura na temat administracji państwowej, a następnie publicznej, zdominowana przede wszystkim przez akademickich prawników. Stopniowo ich podejście odbiega od typowo prawniczego ujęcia (np. Izdebski, Kulesza 2004; Kudrycka, Guy Peters, Suwaj 2009) i zaczyna się łączyć z zarządzaniem publicznym (np. Kulesza, Sześciło 2013) lub współzarządzaniem publicznym (*public governance*, Mazur 2014). Przyczynił się do tego również ekonomista i praktyk polityki Jerzy Hausner oraz ośrodek badawczy Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (np. Hausner 2001; Hausner 2008; czasopismo naukowe *Zarządzanie Publiczne* wydawane od 2007 r.). O ile w literaturze tej są rozdziały czy punkty dotyczące polityki publicznej to dopiero od niedawna zaczęła powstawać odrębna literatura traktująca politykę publiczną jako temat przewodni (np. Zybala 2012 i 2013; Zawicki 2013).

Warto zatrzymać się na pojęciu *governance*, dla którego zaproponowano już trzy tłumaczenia: współzarządzanie, współrządzenie oraz rządzenie publiczne. Niektórzy autorzy są za używaniem dwóch pierwszych razem (Rudolf 2011). Problem z tym podejściem jest taki, że po pierwsze, od razu sugeruje pozytywne relacje między różnymi podmiotami uczestniczącymi w procesie polityki publicznej, a po drugie, w języku angielskim dla podkreślenia aspektu współpracy dodawany jest przedrostek *co-* i stosowany jest termin *co-governance*. Ten ostatni trudno jest przetłumaczyć bezpośrednio, gdy już w tłumaczeniach *governance* stosuje się przedrostek „współ”. Jeżeli w literaturze anglosaskiej popularność traci pojęcie rządu, gdyż uznaje się, że coraz więcej podmiotów spoza rządu uczestniczy w procesie polityki publicznej⁵, to uwaga zaczyna być skoncentrowana na samym rządzeniu (nie *government*, ale nowy rzeczownik od *govern*, czyli *governance*), a nie na jednym jego podmiocie. Ze względu na to, że w języku polskim rządzenie i zarządzanie mają to samo pochodzenie (w angielskim inaczej: *government* a *management*) łatwiej jest uznać rządzenie za pojęcie wiodące⁶. Wśród analiz rządzenia publicznego można więc skupiać się na współpracy lub na konflikcie, na sprawach strategicznego sterowania państwem bądź techniczno-organizacyjnych (administrowanie, zarządzanie).

Sytuacja w Polsce zaczyna więc przypominać tę na świecie, gdzie duże wydawnictwa wydają obszerne publikacje podręcznikowe na temat administracji publicznej (np. Bartley, Miller, Rabin 2007), zarządzania publicznego (np. Ferlie, Lynn, Pollitt 2005), rządzenia publicznego (*public governance*, Bevir 2010) oraz polityki publicznej (np. Moran, Rein, Goodin 2006).

⁵ Rozproszenie władzy centralnej w państwie poprzez decentrację w kierunku zewnętrznym - uczestnictwo państwa w nowego typu organizacjach międzynarodowych (np. Unia Europejska) oraz decentrację w kierunku wewnętrznym (decentralizacja). W wyniku tego procesu powstaje administracja multcentryczna (Sześciło 2014).

⁶ Pogłębione uwagi w podobnym kierunku zob. Kudrycka, Guy Peters, Suwaj 2009, s. 48.

W literaturze anglojęzycznej pojęcie polityki publicznej było i nadal jest najczęściej używane w porównaniu z administracją publiczną (z wyjątkiem pierwszej połowy XIX wieku), zarządzaniem publicznym czy rządzeniem publicznym⁷.

Na uwagę zasługuje to, że w ujęciach porównawczych stosowanych w Polsce rzadziej występowała polityka publiczna, a częściej zestawiano ze sobą administrację publiczną i zarządzanie publiczne. Ta pierwsza była czasem utożsamiana z modelem biurokratycznym i porównana z modelem zarządzania publicznego (J. Hausner za: Mazur 2005, s. 59) lub przedstawiana jako biurokracja Weberowska i porównana z biurokacją przedsiębiorczą (E. Gualmini za: Kulesza, Sześciło 2013, s. 72-73). W nowszych ujęciach do zestawień tego rodzaju dodawany jest trzeci model: nowe współrządzenie/współzarządzanie publiczne (S. P. Osborne za: Rudolf 2011 s. 412⁸) lub nowe partycypacyjne zarządzanie publiczne (Olejniczak 2009). Są też porównania zawierające cztery modele: administracji neoweberowskiej, nowego zarządzania publicznego, sieci oraz rządzenia (Pollitt, Bouckaert 2011).

Bezpośrednie porównanie pojęć polityki publicznej, zarządzania publicznego i polityki administracyjnej⁹ doprowadziło do kilku wniosków. Po pierwsze, polityka publiczna jest bardzo bliska znaczeniowo zarządzania publicznego. O różnicy ma decydować skupienie na poszukiwaniu najlepszych decyzji, co ma być charakterystyczne dla pierwszego pojęcia, albo instrumentów realizacji podjętych decyzji na co orientuje drugie pojęcie. Po drugie, polityka publiczna i polityka administracyjna są równoważne (zakwestionowano relację podrzędności lub nadrzędności), ale mają też rozłączne obszary. Zaliczono do nich politykę wobec administracji wyrażającą się głównie w reformach administracyjnych – obejmuje ją polityka administracyjna; polityka publiczna skupia zaś uwagę na obszarach zewnętrznych wobec samej administracji, np. opieka zdrowotna, mieszkalnictwo (Kulesza, Sześciło 2013, s. 18-19).

Polityka publiczna a polityka społeczna

W recepcji pojęć zagranicznych akademicy zainteresowani polityką społeczną skupili się bardziej na zarządzaniu publicznym niż na polityce publicznej (np. Frączkiewicz-Wronka 2007; 2009). Bezpośrednie podjęcie tematu relacji między polityką społeczną a polityką publiczną nastąpiło względnie niedawno (Błądowski 2014; Szarfenberg 2013b)

Można wyróżnić dwie perspektywy, w których ujmuje się różnicę między pojęciami polityki publicznej a polityki społecznej.

Zacznijmy od perspektywy, którą mają teoretycy i badacze polityki społecznej. Wydaje się, że na tym gruncie ukształtowały się dwa stanowiska.

Pierwsze mówi, że polityka społeczna to polityka publiczna w sferze czy w sprawach społecznych (np. Szarfenberg 2008). Trudność polega na tym, że zakłada to zadowalające rozwiązanie problemu odróżnienia sfery społecznej od innych sfer, w szczególności gospodarczej. Historycznie rzecz biorąc do obszaru polityki społecznej włączano pierwotnie politykę regulacji pracy najemnej w przemyśle i zabezpieczenia społecznego pracowników najemnych. Wraz z reformami rozszerzającymi zakres zadań państwa na wiele innych sfer współczesnego życia, w szczególności po II wojnie (koncepcja państwa

⁷ Na podstawie Google Books Ngram Viewer ze słowami *public policy*, *public administration*, *public management* i *public governance*.

⁸ W tym zestawieniu nie występowała biurokracja, ale administracja publiczna.

⁹ Zapropionowana na gruncie nauk administracyjnych rozwijanych przez prawnicze środowiska akademickie.

opiekuńczego i jej realizacja), próbowano rozszerzać zakres znaczeniowy polityki społecznej o inne obszary.

Drugie stanowisko uznaje, że polityka publiczna i polityka społeczna to wyraźnie odrębne pojęcia (np. Daly 2003¹⁰). W pierwszym głównym przedmiocie teorii i badań są modele rządzenia i zarządzania państwem w intencji reformowania organizacji państwa i administracji, aby były sprawniejsze¹¹. W drugim, przedmiotem podstawowym jest relacja między państwem (niezależnie od tego jak zorganizowanymi i zarządzanym) a społeczeństwem i jego sprawami, problemami, potrzebami. Relacja ta jest dwukierunkowa; nie tylko interesujące jest to, jak państwo i jego działania wpływają na zróżnicowane społeczeństwo i jego kondycję oraz samopoczucie, ale również to, jak społeczeństwo i różne jego grupy starają się oddziaływać na państwo poprzez samoorganizację w postaci ruchów społecznych i organizacji pozarządowych.

Gdy układem odniesienia jest polityka publiczna i jej koncepcje, to polityka społeczna – niekoniecznie nawet pod tą nazwą – rozważana jest jako jeden z wielu obszarów polityki publicznej. W jednym z polskich podręczników poświęconych polityce publicznej najpierw przedstawiono zagadnienia ogólne w ujęciu stadialnym (analiza i projektowanie, implementacja i monitorowanie, ewaluacja polityki), a następnie przedstawiono kilka obszarów (jako realizację polityk publicznych): polityka rynku pracy, polityka innowacyjna, polityka edukacyjna, polityka ochrony zdrowia, polityka gospodarowania odpadami (Zawicki 2013).

W dużym uproszczeniu wnioski nasuwają się następujące. Naukowcy wychodzący od polityki społecznej stopniowo rozszerzali swoje zainteresowania poza obszar wyznaczany przez kwestię robotniczą, czyli pracę najemną w przemyśle. Nie dotyczyło to tylko włączania kolejnych dziedzin (jak je na tym gruncie nazywano), ale również pytania o uniwersalne sposoby i instrumenty przeprowadzania zmiany w dużej skali społecznej, niezależnie od jej treści. Stąd też zainteresowanie prakseologią, socjotechniką, inżynierią społeczną, cybernetyką, teorią planowania, teorią podejmowania decyzji i również polityką publiczną (zob. Szarfenberg 2013b). Z kolei naukowcy, którzy od razu czynili przedmiotem namysłu i badań politykę publiczną, jako całość służącą zmianie w dużej skali, musieli abstrahować od węższej określonych obszarów w rodzaju polityki publicznej w sferze spraw edukacji, zdrowia czy porządku publicznego. Gdy już do nich nawiązywali to w celu ilustracji i ukonkretnienia ogólnej teorii (modelu) polityki publicznej, która była dla nich pierwszoplanowa.

¹⁰ Autorka analizowała pojęcie *governance* i jego użyteczność dla badań polityki społecznej.

¹¹ Najlepiej te zainteresowania oddaje pojęcie jakości rządzenia zob. Wilkin 2013.

Literatura Zalecana

Błądowski, P. (2014). Polityka społeczna jako specjalność nauk o polityce publicznej – próba charakterystyki. *Studia z Polityki Publicznej* nr 3(3).

Szarfenberg, R. (2013b). O bliskim związku i wzajemnych inspiracjach między polityką publiczną i polityką społeczną. *Problemy Polityki Społecznej*, nr 22(3).

Zawicki, M. red. (2013). *Wprowadzenie do nauk o polityce publicznej*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Zybała, A. (2012). *Polityki publiczne*. Warszawa: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej.

Literatura wykorzystana (poza zalecaną)

Bevir, M. red. (2010). *The SAGE Handbook of Governance*. London: SAGE Publications.

Cobb R. W., Elder, C. D. (1972). *Participation in American Politics the Dynamics of Agenda-Building*. Boston: Allyn and Bacon.

Daly, M. (2003). Governance and Social Policy. *Journal of Social Policy*, Volume 32, Issue 1, s. 113-128.

Dror, Y. (1989). *Public Policy Making Reexamined*. New Brunswick: Transaction.

Dye, T. R. (2014). *Understanding public policy*. Wydanie 14. Harlow, Essex: Pearson Education Limited.

Ferlie, E., Lynn, L. E., Pollitt, C. (2005). *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford: Oxford University Press.

Frączkiewicz-Wronka, A. red. (2007). *Zarządzanie publiczne w lokalnej polityce społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP.

Frączkiewicz-Wronka, A. red. (2009). *Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.

Hausner, J. (2008). *Zarządzanie publiczne*. Warszawa: Scholar.

Hausner, J. red. (2001). *Studia z zarządzania publicznego*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

Hildreth, W. B., Miller, G. J., Rabin, J. red. (2007). *Handbook of public administration*. 3 wydanie. Boca Raton: Taylor & Francis.

Izdebski, H., Kulesza, M. (2004). *Administracja publiczna*. 4 wydanie. Warszawa: Liber.

Jann, W., Wegrich, K. (2007). *Theories of the Policy Cycle*. W: F. Fischer, G. Miller, M. S. Sidney red. *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. Boca Raton: CRS/Taylor & Francis.

Jones M. D., McBeth M. K. (2010), *A Narrative Policy Framework: Clear Enough to Be Wrong?*, "Policy Studies Journal", vol. 38, nr 2.

Knill, C., Tosun, J. (2012), *Public policy : a new introduction*, New York : Palgrave Macmillan, 2012.

Kudrycka, B., Guy Peters, B., Suwaj, J. red. (2009). *Nauka administracji*. Warszawa: Wolters Kluwer

- Kulesza, M., Sześciło, D. (2013). *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Mazur, S. (2005). *Historia administracji publicznej*. W: J. Hausner red. *Administracja Publiczna*: Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mazur, S. red. (2014). *Współzarządzanie publiczne*. Warszawa: Scholar.
- Mettler, S., Sorelle, M. (2014). *Policy Feedback Theory*. W: Sabatier, P. A., Weible (2014). *Theories of the Policy Process*. 3 wydanie. Boulder: Westview Press.
- Moran, M., Rein, M., Goodin, R. E. red. (2006). *The Oxford handbook of public policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Netting, F. E., O'Connor, M. K. (2011). *Analysing Social Policy: Multiple Perspectives for Critically Understanding and Evaluating Policy*. Hoboken: Wiley.
- Olejniczak, K. (2009). Ku diagnozie polskiej administracji rządowej. Kontekst, potrzeby informacyjne, perspektywy. *Zarządzanie Publiczne*, 1(7), s. 89–103.
- Olejniczak, K., Śliwowski, P. (2014). Nadchodzi rewolucja? Analizy behawioralne w interwencjach publicznych, w: Haber, A. & Olejniczak, K. (red.) (R)ewaluacja 2. Wiedza w działaniu. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Oliver A. red. (2013), *Behavioural Public Policy*, Cambridge, United Kingdom; New York : Cambridge University Press.
- Pollitt, C., Bouckaert, G. (2011). *Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State*. 3 wydanie. Oxford: Oxford University Press.
- Ronit, K., Porter, T. (2015). Harold D. Lasswell, „The Decision Process: Seven Categories of Functional Analysis”. w: S. J. Balla, M. Lodge, E. Page red. *The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration*. Oxford: Oxford University Press.
- Rudolf. W. (2011). Rozwój zarządzania publicznego. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Oeconomica* (261), s. 407-418.
- Sabatier, P. A. (2007). *Theories of the Policy Process*. 2 wydanie. Boulder: Westview Press.
- Sabatier, P. A., Weible (2014). *Theories of the Policy Process*. 3 wydanie. Boulder: Westview Press.
- Shafir, E. red. (2013), *The Behavioral Foundations of Public Policy*, Princeton : Princeton University Press.
- Smith K. B., Larimer, C. W. (2012), *Public Policy Theory Primer*, 2 wydanie, Boulder, CO : Westview Press.
- Szarfenberg, R. (2008). *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*. 2 wydanie. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Szarfenberg, R. (2013). *Perspektywy badawcze polityki społecznej – wprowadzenie*. *Problemy Polityki Społecznej*, nr 22(3).
- Szarfenberg, R. (2013a). *Nauki o i dla polityki publicznej: podejścia teoretyczno-metodologiczne*. W: A. Wojciuk red. *Polityki publicznej. Podejścia teoretyczno-metodologiczne*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Sześciło, D. red. (2014). Administracja i zarządzanie publiczne. Nauka o współczesnej administracji. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji UW.

Wildavsky, A. B., Pressman J., L. (1973). Implementation. Berkeley: University of California Press.

Wilkin, J. red. (2013). Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować, poprawiać. Warszawa: Scholar.

Zybała, A. (2013). Państwo i społeczeństwo w działaniu. Polityki publiczne wobec potrzeb modernizacji państwa i społeczeństwa. Warszawa: Diffin.